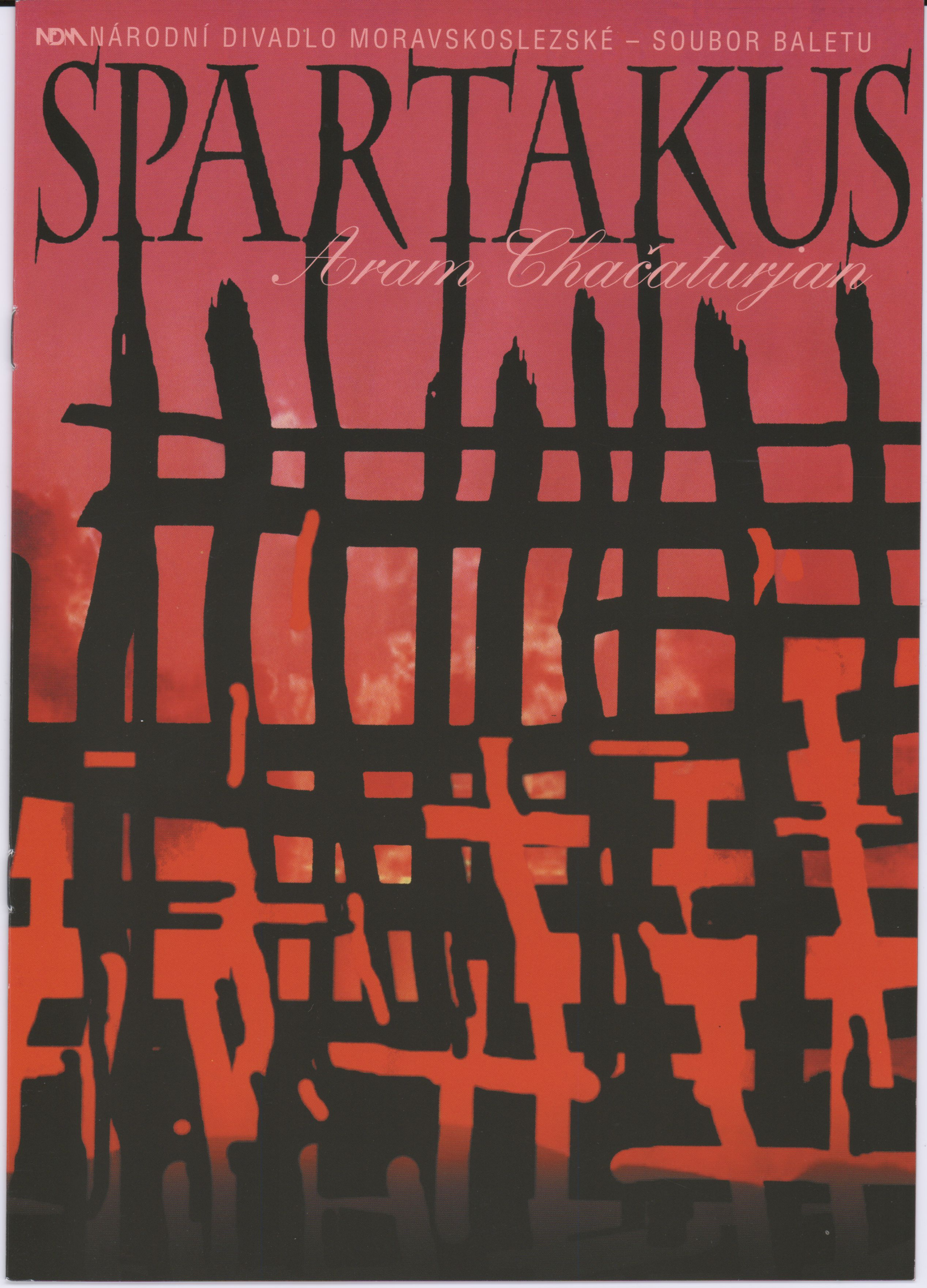

NDM NÁRODNÍ DIVADLO MORAVSKOSLEZSKÉ – SOUBOR BALETU

SPARTAKUS

Aram Chačaturjan

Aram Chačaturjan
SPARTAKUS

Původní libreto

N. D. Volkov

Dramaturgie a úprava libreta

Jozef Sabovčík

Dirigent

Václav Návrat

Choreografie a režie

Jozef Sabovčík j. h.

Výtvarník scény

Milan Ferenčík j. h.

Výtvarnice kostýmů

Eliška Zapletalová

Asistentka choreografa

Dana Muntágová

Sbormistryně

Lenka Živocká

Korepetitoři baletu

Elena Podolchova

Jaroslav Domanskij

Inspicientka

Bohuslava Kráčmarová

Bojové scény

Leopold Kotlár j. h.

Vedoucí provozně-technického útvaru: Stanislav Muntág

Šéf výpravy: Alexander Babraj

Vedoucí dekoračních dílen: Barbora Macháčová

Vedoucí krejčovny: Eva Janáková

Jevištní mistři: Jan Benek, Antonín Krajíček

Mistr osvětlení: Radko Orenič

Mistr zvuku: Bořivoj Wojnar

Mistrová vlásenkárny: Eva Celarková

Mistrová garderoby: Růžena Mauerová

Mistrová rekvizitárny: Alexandra Václavíková

**Premiéry 30. dubna 2005 v 19 hodin v Divadle Antonína Dvořáka
a 1. května 2005 v 17 hodin v Divadle Antonína Dvořáka**

Spartakus	Kamil Jedrycha j. h., Marek Svobodník*
Frygie, jeho žena	Tamara Černá, Petra Kováčová*, Jelizaveta Šibajeva*
Crassus, římský vojevůdce	Petr Münch j. h., Lukáš Lepold*
Egina, jeho milenka	Olga Borisová-Pračíková, Barbora Kaufmannová
Andabati	Jan Kolda, Uladzimir Ivanov*
Kněžka	Barbora Kaufmannová, Radka Slatinská
Gladiátor	Jan Krejčíř, Michal Bublík*
Frakijec	Lukáš Lepold, Uladzimir Ivanov*
Mormilon	Vladimír Vašků
Batjat	Rodion Zelenkov
Otrokyně	Jana Kopecká, Petra Kováčová, Jekatěrina Pronina, Lucie Rojková, Jelizaveta Šibajeva, Eri Tagučí, Karin Ulrichová Nada Andrllová, Alena Burdová, Taťána Malíková, Marika Masione, Milada Nováková, Alisa Nurahmedova, Jana Tomsová, Veronika Vali, Dagmar Vyoralová
Kněžky a kurtizány	Nada Andrllová, Petra Kováčová, Marika Masione, Alisa Nurahmedova, Jekatěrina Pronina, Lucie Rojková, Jelizaveta Šibajeva, Eri Tagučí, Karin Ulrichová, Veronika Vali
Otroci a vojáci	Michal Bublík, Jiří Dvořák, Jan Hanuška, Slavomír Chmiel, Uladzimir Ivanov, Jan Kopecký, Filip Skála, Roberts Skujenieks, Marek Svobodník, Roman Važík

* studijní úkol

Spoluúčinkují členové TJ Sport Moravia, členky Komorního sboru Operního studia NDM vedené Lenkou Živockou a externí spolupracovníci.

Hraje orchestr opery Národního divadla moravskoslezského – koncertní mistr Vladimír Liberda.

První jednání

Frygie, zoufalá ze ztráty svého muže Spartaka, vzpomíná a vybavuje si události, které jeho smrti předcházely.

Římská armáda, vedená vojevůdcem Crassem, se vrací z vítězného tažení do Thrákie. Mezi zajatci je i Spartakus a jeho žena Frygie, která upoutá Crassa svou mimořádnou krásou. Crassus, aniž by mu vadila Spartakova přítomnost, o ni projeví zájem. Robustní Spartakus se ve snaze bránit svou lásku vrhne na Crassa, ale není mu to nic platné. Crassus nařídí svým vojákům, aby manžele oddělili a Frygii vzali s sebou.

Po příchodu do tábora jsou zajatci umístěni do cel. Frygii si vojáci jako svou kořist podávají z ruky do ruky. Za zvuku fanfár přichází Egina, Crassova milénka, a strhne Crassa k tanci, po němž Crassus vyhlásí dvěma otrokům boj na život a na smrt. Je vybrán Spartakus a jeho nejlepší přítel. Oba mužové ale nevědí, proti komu bojují, protože mají zavázané oči a na hlavách přílby. Tak Spartakus svého nejlepšího přítele nevědomky zabije. A Římané se baví dál...

Když Spartakus zjistí, koho zabil, zvedne se v něm obrovská vlna nenávisti proti Římanům a vyzve své druhy ke vzpouře. Povstání se rozlévá po celé zemi.

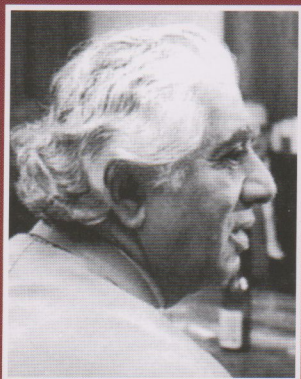
Druhé jednání

V Crassově přepychové vile na břehu Neapolského zálivu probíhá hostina. Crassus neví, zda má svou přízeň pro tentokrát věnovat Egině nebo krásnému mladíkovi. Víno teče proudem, zábava je v plném proudu, když je náhle slyšet zvuk blížícího se Spartakova vojska. Hosté se rozutečou a Spartakus vyzývá Crassa k boji. Chce pomstít smrt svého přítele. Crassus je poražen, ale Spartakus mu velkoryse daruje život. Ješitný Crassus s ním naloží po svém – odchází bojovat proti spartakovcům.

Vzbouření otroci se učí válečnému řemeslu. Spartakus, ozdoben purpurovou stuhou, kterou mu dají jeho druhové, vyzývá k boji. Před ním vzpomíná na svou milovanou ženu, což jeho touhu po svobodě ještě umocňuje. Když se vrátí do tábora, je šokován. Egina a její přítelkyně, které pronikly do tábora, rozpoutaly mezi povstalci bujaré veselí. Důvod – odpoutat pozornost od přicházejícího Crassova vojska – je mu jasný, a tak ženy vyhání.

Crassovo vojsko hledá Spartaka. Zůstává po něm zpustošená zem a otroci přibítí na kříž. Raněný Spartakus se snaží střetnout s Crassem v přímém boji, ale docházejí mu síly.

Objevuje se smutná postava Frygie, která oplakává svého mrtvého muže. Thrákové odnášejí Spartakovo tělo... Vychází slunce a život se opět dostává do svého každodenního rytmu.

Aram Chačaturjan (1903–1978) rozhodně nepatřil mezi skladatele, jejichž talent se projevil tvorbou v útlém dětství. Jeho otec, příslušník arménské komunity v Tbilisi, byl nezámožným knihovníkem, nicméně právě setkání s arménskou komunitou nesmírně ovlivnilo hudební orientaci budoucího skladatele.

Přestože bylo jasné, že malý Aram má hudební nadání, nemohl hudbu studovat. Důvody byly zcela prozaické – rodina neměla na příslušná studia dost peněz. Naštěstí mladému Chačaturjanovi pomohl jeho bratr, a tak v roce 1923 začal studovat na hudební škole. Ano, v roce 1923, tedy ve svých dvaceti letech. Traduje se, že jeho budoucí učitelé byli poněkud zaskočení, když jim u přijímacích zkoušek sdělil, že neumí noty a na otázku, na jaký nástroj by chtěl hrát, ukázal na violoncello se slovy: „Na tamty velké housle“. Naštěstí je to neodradilo a umožnili mladíkovi s mimořádným sluchem studovat. Po dvou letech studia hry na violoncello přešel Aram Chačaturjan na kompozici a během roku 1926 složil své první skladby. V roce 1929, tedy ve svých šestadvaceti letech, začal studovat na moskevské konzervatoři, kde byl jeho hlavním učitelem N. N. Mjaskovskij. Skladby, kterými ve svých jednatřiceti letech školu absolvoval, jasně ukazovaly, jakým směrem se bude Chačaturjanova tvorba ubírat. Obrovský vliv arménské hudební kultury, přestože konkrétní melodie nikdy necitoval, stejně jako pozoruhodná instrumentace a živá rytmička upoutaly kritiku i hudební publikum.

Aram Chačaturjan žil a tvořil v nelehké době, která ho leckdy nutila dělat ústupky a kompromisy. Málokdo ví, že dnes nesmírně populární Šavlový tanec je součástí baletu Gajane, jehož hrdinkou je stejnojmenná mladá kolchoznice. Ta má za manžela zastánce starých pořádků Gika, jež svou zášť proti novým poměrům vyjádří zapálením kolchozu. Je za to vyloučen ze společného hospodářství, zatímco Gajane nachází své štěstí v práci pro společnost. Tendenční libreto však nijak nesnižuje kvalitu Chačaturjanovy hudby, kterou dnes hrají symfonické orchestry jako orchestrální suity. Za války vznikl stejně jako Gajane i Koncert pro housle a orchestr d mol, zkomponovaný pro věhlasného houslového virtuóza Davida Oistracha a zrodila se myšlenka na balet s tématem Spartakova povstání. Mělo to být monumentální hrdinské divadlo s jasným podtextem (psal se rok 1941). Chačaturjan přizval ke spolupráci libretistu N. D. Volkova a choreografa I. A. Mojsejeva, ale nakonec se práce na Spartakovi z mnoha důvodů nerealizovala.

K realizaci svého záměru se skladatel vrátil až v padesátých letech. Jeho mistrovské dílo mělo premiéru 27. prosince 1956 v Kirovově divadle v Leningradě, tedy dnešním Sankt Petěrburgu. Dva roky na to následovalo první uvedení ve Velkém divadle v Moskvě. Zásadní pak bylo moskevské nastudování z roku 1968, které otevřelo tomuto dílu cestu do světa. Velkým úspěchem však byla už i suita uvedená před premiérou celého díla. Když byl Spartakus poprvé uveden v choreografii Jiřího Blažka v Národním divadle v Praze (1957), byl autor premiéře osobně přítomen.

Ale vraťme se ještě k Chačaturjanovu životu po válce a zejména po Stalinově smrti. Přestal zažívat obdobné situace jako tu, o které vyprávěl slovenskému spisovateli Miloši Krňovi, v letech 1946–1953 diplomatovi na československém velvyslanectví v Moskvě. Vzpomínal, jak si tajemník ústředního výboru strany Andrej Ždanov pozval skupinu hudebních skladatelů a zabrnkal jim na klavír. Pak jim doporučil, že by měli něco takového zkomponovat...

Chačaturjan se stal poslancem arménského parlamentu, pracoval v Unii skladatelů, dirigoval (mimo jiné i Symfonický orchestr Československého rozhlasu), učil skladbu na Konzervatoři v Moskvě, a hlavně skládal. Symfonie, koncerty, komorní hudbu, vokální a instrumentální skladby a také scénickou (Maškaráda) a filmovou hudbu (Stalingradská bitva, Othello).

Jeho sedmdesáté narozeniny stejně jako nedávné sté výročí narození byly svátkem pro celou Arménii, jejíž hudbu tak zásadním způsobem obohatil. Rozšířil její obsah, okruh používaných obrazů, rozvinul a obohatil její styl. Tím, že byl schopen absorbovat i vlivy hudební kultury dalších zakavkazských národů, ruských klasiků i francouzských impresionistů a zpracovat je sobě vlastním způsobem, skládal hudbu, která byla hluboce mezinárodní. Proto patří k těm skladatelům, jejichž hudba přetrvávala, a kterou má smysl poslouchat.

SPARTAKUS (+ 71 př. n. l.)

Spartakus, kterého historik Michael Grant charakterizuje jako odvážného muže se smyslem pro lidskost, byl původem Thrák, narodil se na území dnešního jižního Rumunska. Skutečnost, že musel sloužit v pomocném římském vojsku, řešil útekem. Bohužel nevydařeným, takže se z něj stal otrok a byl prodán do gladiátorské školy v Capui. I zde se postavil svému osudu a začal připravovat povstání, které však skončilo dřív, než začalo, neboť bylo prozrazeno. Spartakus společně se sedmdesáti muži uprchl a ukrýval se poblíž Vesuvu. Postupně se k jeho skupině přidávali další lidé. Nešlo pouze o otroky, do bojů se zapojovalo i svobodné venkovské obyvatelstvo, především bezzemci, takže armáda vzbouřenců brzy čítala sedmdesát tisíc mužů. Během dvou let se jí podařilo porazit čtyři římské armády! Spartakovým cílem bylo probít se ven z Itálie. Tam chtěl vojsko rozpustit a umožnit tak vzbouřencům, aby se vrátili do míst, ze kterých pocházejí. Část jeho vojska však víc lákala možnost plinit bohatý italský venkov, a tak se povstalecká armáda poprvé rozdělila. Spartakově části se podařilo dostat přes Apeniny, čímž se jí otevřela cesta k Alpám. V tomto okamžiku však opět nastal rozkol - většina povstalců rozhodla, že Itálii neopustí a s vidinou drancování přinutila Spartaka obrátit se zpět na jih. Tento zvrát byl velmi nečekaný, takže další přesun armády probíhal zcela bez problémů. V tomto okamžiku poslal senát proti Spartakovi osm legií vedených Marcem Liciniem Crassem.

Další vývoj událostí byl velmi dramatický. Nejprve Crassus vyhrál několik bitev a doslova Spartaka s jeho muži uzavřel v Bruttii na jihu Itálie. Spartakovi se podařilo z obklíčení dostat, ale opět jej opustila část povstalců, tentokrát germánského a keltského původu. Oslabení vojska bylo natolik silné, že nevyhnutelně vedlo ke zkáze. Spartakus, stejně jako šedesát tisíc jeho druhů, padl v boji. Z těch, co přežili, bylo dalších šest tisíc povstalců pro výstrahu ukřižováno.

Řecký historik Plutarchos o Spartakovi

„Povstání gladiátorů a zpusťování Itálie označované často jako Spartakova válka, vzniklo z tohoto podnětu. V Capui vydržoval jakýsi Lentulus Batiatus gladiátory, mezi nimiž bylo hodně Gallů a Thráků. Ti byli proti své vůli zavřeni a cvičeni k zápasům v cirkus, ne pro nějaké těžké provinění, ale protože ten, kdo je koupil, byl nespravedlivý člověk.“

„... zvolili si tři velitele, z nichž první byl Spartakus, Thrák z maidského rodu, který měl nejen velkou odvahu a sílu, ale i svým rozumem a ušlechtilostí byl lepší, než odpovídalo jeho postavení a víc se projevoval jako Řek, než by se čekalo od člověka jeho původu.“

„Otroci už však byli silní počtem a zpychli, už ho neposlouchali, ale táhli křížem krázem Itálií a pustošili ji.“

„Když mu byl přiveden kůň, vytasil meč a koně probodl se slovy, že zvítězí-li, bude mít množství krásných koní od nepřátel, bude-li poražen, nebude už žádného potřebovat. Pak se pustil středem ozbrojenců v pršce ran přímo na Crassa, k němuž se sice nedostal, zabil však dva centuriony, kteří na něho společně zaútočili. Nakonec, když všechno kolem něho uteklo, zůstal tam stát sám, byl obklopen mnoha vojáky, bránil se, až byl ubit.“

MARCUS LICINIUS CRASSUS (115 př. n. l. – 53 př. n. l.)

Římský politik a vojevůdce. Pocházel z rodiny bývalého cenzora, který byl zabit v jedné z římských občanských válek. Crassus se pak ukrýval v Hispánii. Z počátku své politické kariéry byl velkým stoupencem diktátora Sully a jeho reform, brzy však prosazoval jejich zrušení. Jeho vítězství nad Spartakem zastínil Pompeius, který se výrazně zviditelnil pronásledováním zbylých povstalců. Oba mužové se pak v roce 70 př. n. l. stali konzuly. Ve funkci provedli řadu velmi populárních opatření, která však vedla k nestabilitě a anarchii. V roce 60 př. n. l. vytvořili s Caesarem první triumvirát. Po té, co byl v roce 55 opět konzulem, se Crassus stal správcem Sýrie, kde byl na výpravě proti Parthům zabit.

Řecký historik Plutarchos o Crassovi

„Římané říkají, že jediná nečinnost, totiž hrabivost, leží jako stín na mnoha dobrých vlastnostech Crassových, zdá se však, že všechny ostatní špatné vlastnosti, které v něm byly, zatemnila tato jediná, protože byla nejsilnější.“

„Pokud jde o vyšší vzdělání, studoval především rétoriku, a to takový směr, který by mu byl užitečný před početným posluchačstvem. Stal se jedním z nejschopnějších římských řečníků a svou pečlivostí a pílí překonal i ty nejnadanější.“

„Libilo se však také jeho přátelské a lidové chování, že totiž každému podával ruku a s každým mluvil. Vždyť se nenašel Říman tak bezvýznamný a nepatrný, aby mu Crassus při setkání neodpověděl na pozdrav a neoslovil ho při tom jménem.“

„Crassa zabil Parth jménem Exathrés. Někteří autoři říkají, že Crassa zabil někdo jiný, Exathrés prý padlému utal hlavu a pravou ruku. To jsou však jen spíš dohody než přesná zjištění, neboť z těch, kteří u toho byli, někteří bojovali okolo Crassa, a ti do jednoho padli, a druzí hned na začátku utekli zpět na pahorek.“

Jozef Sabovčík

* 29. 12. 1933

Slovenský choreograf a režisér se nesetkává s baletem Spartakus poprvé. Inscenoval jej již ve Slovenském národním divadle v Bratislavě a v Baltské opeře v Gdaňsku. Na polské inscenaci dokonce spolupracoval se synem Arama Chačaturjana Eminem.

Připomeňme, že Jozef Sabovčík byl v letech 1951 až 1978 sólistou baletních souborů divadel v Prešově, Bratislavě a Vídni a později působil jako umělecký šéf Nové scény a Slovenského národního divadla v Bratislavě. Vystudoval choreografii na VŠMU, kde v současné době působí jako docent. Jako choreograf spolupracoval s řadou divadel na Slovensku, v České republice i v zahraničí. Spartakus je jeho třetí prací pro Národní divadlo moravskoslezské. Předcházelo mu nastudování Ščedrinovy Anny Kareniny a dvou jednoaktových baletů – Maškarády (A. Chačaturjan) a Carmen (G. Bizet – R. Ščedrin).

Jozef Sabovčík a Emin Chačaturjan při práci na inscenaci Spartaka v Gdaňsku v roce 1984.

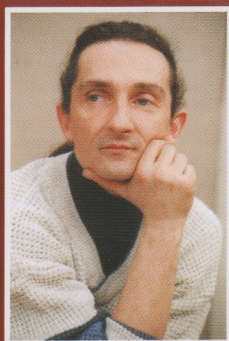
Jozef Sabovčík o Spartakovi

„Když jsem se zavázal k práci na baletu Spartakus jako choreograf a zároveň i dramaturg, vycházel jsem ze specifiky baletní inscenace s tím, že celý obsah děje musí být vyjádřen výlučně prostředky pohybu, tance, výrazu a emocí obsaženou v hudbě. Proto jsem se musel vzdát těch faktů z historie Spartaka, které je možno vyjádřit v dramatu, ve filmu a v opeře.“

„Ač Plutarchos podal obraz tří historických postav (Spartaka, jeho ženy a Crassa), nestačily tyto postavy k tomu, aby se spojil námět baletu, proto se v libretu objevuje ještě postava řecké tanečnice Eginy, která je milenkou Crassa, stínem zrady a lstivosti. Balet jako by tak získal kontrast dvou světů a mezi oběma břehy byl položen námětový most.“

lenkou Crassa, stínem zrady a lstivosti. Balet jako by tak získal kontrast dvou světů a mezi oběma břehy byl položen námětový most.“

„Při vší úctě k hudební předloze a danému tématu jsem jako autor inscenace musel brát v úvahu možnosti souboru. Vynechal jsem některé nepodstatné části jednotlivých tanců zábavného charakteru a přidržoval jsem se víc základního tématu, kterým je boj za svobodu, sounáležitost a lásku zosobněnou v postavě Frygie. Tak dostává balet dramatictější spád.“

Šéf baletního souboru NDM Igor Vejsada o Spartakovi

„Když jsem se rozhodoval, který kus dramaturgicky zvolit, chtěl jsem samozřejmě, aby po všech stránkách vyhovoval divákům i souboru. Pro Spartaka jsem se rozhodl jednak proto, že je to titul, který zaujímá velmi významné místo v baletní literatuře 20. století, a jednak pro jeho samotný obsah a hlavní myšlenku – boj za svobodu jednotlivce i národa. Je to téma neustále velmi aktuální, stejně jako myšlenka lásky a tolerance coby protipólu násilí. Věřím, že pro soubor je setkání se Spartakem, ve kterém je hodně sborových scén, zajímavé, práce na něm je jiná než u romantického baletu. Zároveň jsem rád, že opět spolupracujeme s Jozefem Sabovčíkem, jehož dosavadní práce s baletním souborem byla velmi dobrá.“

Program vydalo
Národní divadlo moravskoslezské v Ostravě

Ředitel Mgr. Luděk Golat
Šéf baletu Mgr. Igor Vejsada

Texty a redakce Alena Miková
Citace z Plutarchova díla Životopisy slavných Řeků a Římanů
jsou uvedeny v překladu Rudolfa Mertlíka a Václava Bahníka

Foto Josef Hradil, Stefan Kraszewski, archiv
Grafická úprava Dalibor Andryšek s použitím motivů plakátů Milana Ferenčíka

Tisk KARTIS

„Nositelé autorských práv k dílu zastupuje DILIA,
divadelní a literární agentura, Krátkého 1, Praha 9.“

Generální sponzor baletu

SEVEROMORAVSKÁ ENERGETIKA
SKUPINA ČEZ

Generální mediální partner

Realizováno za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky.